

Minorități în Belgia

MARC J. BOSSUYT ȘI DICK LEONARD

Numele statului: Royaume de Belgique/ Koninkrijk van België

Statutul constituțional: democrație parlamentară, monarhic constituțională, stat federal (vezi mai jos)

Organizații internaționale la care este afiliat: ONU, Comunitatea Europeană, Consiliul Europei, CSCE

Alianțe politice/militare: NATO

Populație: 9.880.000

Minorități: flamanzi, valoni, germani, „noi minorități” (aproximativ 7% din populație – italieni, spanioli, marocani, turci, africani).

Limbi: flamanda/olandeza (57%), franceza (42%), germana (1%)

Religie: catolică.

Fundalul istoric

Belgia a devenit un stat independent în 1830 după o revoluție încununată de succes împotriva regelui danez, care fusese din 1815 suveranul Regatului Unit al Țărilor de Jos. După cum stăteau lucrurile de secole, populația din sudul Belgiei (regiunea valonă) vorbea dialecte ale limbii franceze, în timp ce populația din nordul Belgiei (Flandra) vorbea dialecte ale limbii olandeze. Cu toate acestea, clasele conducătoare din Flandra vorbeau limba franceză, acesta fiind rezultatul unui îndelungat proces de dezvoltare ajutat și de o politică deliberată de „francizare”, în special după independența belgiană.

În viața socială, politica de francizare era revelată de faptul că orice flamand care reușea să urce pe scara socială era obligat să se „francizeze” dacă dorea să fie primit în „lumea bună”. Un flamand care ar fi refuzat să îndeplinească această condiție, ar fi fost virtualmente ostracizat. În viața oficială, în fiecare domeniu –

militar, administrativ, legal și educațional - toate chestiunile care depășeau un anumit nivel erau tratate în limba franceză, inclusiv pe întregul teritoriu al Flandrei.

Această politică a fost în cele din urmă treptat corijată. Prima lege lingvistică din 1873 a introdus olandeza în procedura penală din Flandra; o lege din 1889 prevedea ca publicarea viitoarelor acte ale parlamentului să fie făcută în limbile franceză și olandeză. Cu toate acestea, pînă în 1930, nu a existat în Belgia nici o universitate cu predare în limba olandeză.

Rezultatul acestei politici a fost acela că în jurul anului 1930 situația lingvistică din Belgia era în linii mari cea prezentată în cele ce urmează. Aristocrația vorbea franceza și nu cunoștea nici olandeza, nici dialectul flamand. Același lucru era în general adevărat și în ceea ce îi priveau pe oamenii de condiție bună din orașe, cu excepția faptului că ei aveau în general o cunoaștere rudimentară a limbii olandeze flamande. În orașe, dar mai ales la țară, exista o clasă de mijloc care vorbea în mod obișnuit dialectul flamand, dar vorbea și scria în franceză ori de cîte ori voia să dea semne de distincție.

Astfel, situația din Flandra era aceea că, în afară de cîteva excepții, populația nu vorbea sau scria fluent în limba literară (olandeza) care corespundea limbii populare (flamanda). Între 1830 și 1914 a existat o reacție din partea anumitor personalități literare flamande, care au avut doar o influență limitată asupra celor din clasele superioare, dar au cunoscut un sprijin mai mare din partea oamenilor de condiție mai modestă. Această reacție a fost însoțită de o anumită amărăciune privitoare la disprețul manifestat față de flamandă, limba poporului. Trecerea după războiul dintre 1914-1918, de la un sistem electoral censitar la sufragiul universal pentru bărbați în 1920, a adus după sine o schimbare, cu implicații de lungă durată, a climatului social. A avut loc o revoltă lingvistică a poporului flamand împotriva clasei conducătoare, care a luat forma sentimentului național flamand, uneori violent antibelgian. Totuși, reforma electorală a fost condiția necesară și, în cele din urmă suficientă, pentru cîștigarea egalității cu limba franceză. În parlamentul precedent, nereformat, nu a fost ținut nici un discurs în limba olandeză pînă în 1899, adică timp de peste 50 de ani de la înființarea sa. Chiar și așa, a fost nevoie de încă 40 de ani înainte ca întregul efect al vorbirii limbii olandeze de către majoritate să se facă simțit.

Legile lingvistice din anii '30

În jurul anului 1930 politicienii belgieni erau de acord că exista nevoia unei reforme lingvistice de perspectivă. A fost aprobat și pus în practică un întreg corp de legi destinat să pună pe picior de egalitate cele două limbi, franceza și olandeza. Pentru că introducerea unui sistem bilingv de ambele părți ale frontierei lingvistice nu a fost acceptată, principiul egalității a fost pus în practică prin introducerea în Flandra a unui sistem unilingv bazat pe limba olandeză și a unilingvismului francez în regiunea valonă.

O lege din 1932 asupra folosirii limbilor în învățământul primar și secundar prevedea că în Flandra, ca și în regiunea valonă, limba folosită în învățământul oficial trebuie să fie cea a regiunii respective. Învățământul primar urma să beneficieze de subsidii și de recunoașterea diplomei, tot numai dacă se desfășura în limba regiunii respective. Ca urmare a acestora, flamanzii au dobândit o nouă elită care a rămas flamandă chiar și atunci când a ocupat poziții sociale înalte.

Cu toate acestea, procesul de francizare a continuat de-a lungul frontierei lingvistice, în Bruxelles și în comunitățile flamande din suburbiile sale. Din cauza predominanței sociale a limbii franceze (și, în cazul comunităților din suburbiile Bruxellesului, a migrației unor locuitori francezi ai orașului către acele suburbii), francizarea i-a afectat nu numai pe flamanzii care s-au ridicat pe scara socială ci și pe cei din păturile inferioare ale clasei mijlocii și chiar pe cei făcând parte din clasa muncitoare.

Legislația din 1932 a permis comunităților de la frontiera lingvistică să facă reajustări educaționale și administrative pe baza unor recensăminte care urmau să aibă loc din zece în zece ani și care cuprindeau și întrebări asupra limbii. Rezultatul recensământului din 1947 a arătat cât de mult a evoluat francizarea. Cum efectul reajustărilor se manifesta aproape într-o singură direcție - în favoarea comunității de limbă franceză - flamanzii au pretins respectarea integrității teritoriului lor, ca un corolar al existenței sentimentului național flamand. Recensământul din 1947 a avut ca rezultat un conflict important între cele două comunități lingvistice: valonii i-au acuzat pe flamanzi de imperialism demografic, în timp ce flamanzii i-au acuzat pe valoni de imperialism geografic.

Legile lingvistice din anii '60

În loc de a mai organiza un nou recensământ asupra limbii în 1960, marea majoritate a politicianilor belgieni a căzut de acord să fixeze frontiera lingvistică odată pentru totdeauna. O lege din 8 noiembrie 1962 a stabilit frontiera lingvistică pe baza raportului „Centrului Harnici”, înființat în 1948 pentru a studia problemele comunităților lingvistice.

O lege promulgată în 30 iulie 1963 stipula încă o dată că învățământul oficial se va desfășura în limba regiunii și că învățământul particular, pentru a primi subvenții și a-i fi recunoscute diplomele, trebuie să se desfășoare în aceeași limbă. Legea din 2 august 1963 tratează poziția anumitor comunități flamande din suburbiile Bruxellesului, îngăduind unele excepții în învățământul primar în favoarea locuitorilor de limbă franceză din acele comunități³.

Reforma constituțională din anii '70

În 1970 structura statului belgian a cunoscut schimbări importante printr-o reformă constituțională care introducea „autonomia culturală”

comunităților sale de limbă franceză și olandeză. Flamanzii și valonii deveniseră din ce în ce mai conștienți de propria lor identitate și își percepeau în mod diferit interesele. Reforma constituțională din 1970 prevedea:

a) împărțirea tuturor membrilor parlamentului național în grupuri de limbă franceză și olandeză, pentru ca ei să își exercite în problemele culturale autoritatea legislativă asupra cetățenilor aparținând respectivei comunități ca membri a două consilii culturale diferite (noul articol 32 *bis* din Constituție);

b) împărțirea Belgiei în patru teritorii lingvistice. Cele unilingve: olandez, francez și german și teritoriul bilingv Bruxelles (noul articol 3 *bis* din Constituție). Nu este posibilă nici o schimbare a frontierelor celor patru teritorii lingvistice altfel decât printr-o lege adoptată de câte o majoritate a fiecărui grup lingvistic, în condițiile în care la vot participă câte o majoritate a fiecărui grup, însumând cel puțin două treimi din numărul total al membrilor parlamentului;

c) împărțirea Belgiei în trei regiuni: regiunea Flamandă, regiunea Valonă și regiunea Bruxelles (articolul 107 *quater* din Constituție); compoziția și competența organelor regionale urmînd să fie determinate prin legi adoptate de majorități special calificate;

d) instituirea unei proceduri „semnal de alarmă” prin care, de fiecare dată cînd două treimi din membrii unui grup lingvistic din parlament declară că prevederile unei legi aflate în discuție pot pune în pericol relațiile dintre comunități, se va face apel la Consiliul de Miniștri;

e) paritatea miniștrilor de limbă franceză și olandeză, cu excepția primului ministru (noul articol 86 *bis* din Constituție).

Reforma constituțională din anii '80

O nevoie persistentă pentru o mai mare autonomie a condus la o altă revizuire a Constituției în 1980, care a pus în practică cea mai profundă reformă instituțională din istoria Belgiei. De atunci încoace există la nivel federal trei comunități (de limbă flamandă, franceză și germană) și trei regiuni (Flamandă, Valonă și Bruxelles). Subiecții comunităților sînt determinați prin *ratione personae* iar subiecții regiunilor prin *ratione loci*. În timp ce Flandra cuprinde atît comunitatea flamandă cît și regiunea flamandă, Valonia constă doar din regiunea valonă, suprapunîndu-se în mare măsură cu *ratione loci* a comunității franceze, dar fiind distinctă de *ratione materiae*.

În așteptarea unei soluții mai clare pentru regiunea Bruxelles-capitală, executivul regiunii Bruxelles operează în cadrul guvernului național. Regiunea administrativă Bruxelles-capitală este compusă din orașul Bruxelles și din alte 18 municipalități înconjurătoare. La început, regiunea Bruxelles-capitală nu a avut propriul său corp legislativ. În măsura în care sînt implicate probleme

„comunale”, normele comunității de limbă olandeză se aplică instituțiilor de limbă olandeză, normele comunității de limbă franceză se aplică instituțiilor de limbă franceză, iar legile naționale se aplică instituțiilor care aparțin ambelor comunități și persoanelor de pe teritoriul regiunii Bruxelles-capitală. Legile naționale se aplică problemelor regionale. Pentru acele probleme care sînt localizate pe teritoriul regiunii Bruxelles-capitală, este responsabil un comitet ministerial format dintr-un ministru și doi secretari de stat aparținînd cabinetului. Ei acționează prin consens; în absența consensului problema este deferită plenului cabinetului.

Comunitatea flamandă și regiunea flamandă au cîte un executiv și legislativ comun, care funcționează în comunitate ca puteri regionale, independent de guvernul și legislativul național. Regiunea valonă și comunitatea franceză au fiecare cîte un executiv și legislativ distincte, de asemenea independente de guvernul național și avînd competențe în problemele regionale, respectiv comunitare. Puterile comunității se preocupă de așa-numitele „probleme legate de persoane” și includ problemele sociale, de sănătate și asigurări sociale, alături de problemele culturale. Puterile regionale se întind de la protecția mediului, planificarea sistemului de sănătate, a asigurării cu locuințe și căile navigabile interne pînă la politica regională, politica energetică, problema locurilor de muncă și cercetarea științifică.

Rămîne întrebarea dacă planul legilor naționale și cel al decretelor regionale și comunale este o decizie corectă, sau dacă un transfer de autoritate mai cuprinzător către regiuni nu ar trebui să fie însoțit de acceptarea principiului priorității normelor naționale în condiții stricte. Sistemul prezent asigură doar aplanarea conflictelor de jurisdicție de către o nouă Curte de Arbitraj, care a început să lucreze în 1985 și care este compusă din șase vorbitori ai limbii olandeze și șase vorbitori ai limbii franceze, jumătate dintre ei fiind avocați iar cealaltă jumătate foști politicieni. Ea este investită cu puterea de a revizui din punct de vedere juridic legile pe baza puterii care îi este conferită de constituție și de drepturile fundamentale apărute de aceasta.

Distribuirea resurselor financiare către comunități și regiuni este punctul slab al reformei. Unitățile administrative componente primesc prelevări de la bugetul național și au numai o putere limitată de a stabili impozite proprii. Cu toate acestea, se simte în general că, pentru a fi în stare să-și pună în practică propriile politici în propriile domenii de jurisdicție, comunitățile și regiunile ar trebui să aibă propriile lor resurse financiare și să poarte întreaga responsabilitate financiară a politicilor lor.

În 1980, reforma statului nu a fost satisfăcătoare deoarece a fost omisă o soluție definitivă pentru regiunea Bruxelles. Problemele specifice Bruxelles-ului privesc delimitarea teritoriului său și protecția minorității flamande.

Regiunea Bruxelles-capitală și-a primit propriul ei corp legislativ și executiv, avînd aceleași competențe ca și omoloagele lor flamande și valone, doar prin amendamentele constituționale din 1988. Paritatea dintre membrii de limbă olandeză și cei de limbă franceză ai executivului, cu excepția președintelui, este garantată. Executivul acționează prin consens.

În regiunea Bruxelles, care aparține atât comunității franceze, cât și celei flamande, legile comunității franceze și ale celei flamande se aplică instituțiilor aparținînd comunității respective.

Legislația comunitară permite delegarea exercițiului puterilor ei în regiunea Bruxelles către comisiile comunității flamande sau franceze. Aceste comisii sînt compuse din membrii respectivi ai legislativului flamand sau francez din regiunea Bruxelles. Ei pot legifera într-o sesiune comună asupra „instituțiilor bi-comunitare” (acele instituții din Bruxelles care nu aparțin nici comunității franceze, nici celei flamande).

Un alt neajuns al reformei statale din 1980 este „dublul mandat”. Cu excepția comunității germane și a legislativelor din regiunea Bruxelles-capitală, pentru care se țin alegeri separate, toate celelalte legislative sînt formate din membri ai parlamentului național bicameral care sînt aleși în regiunile sau comunitățile corespunzătoare. În acest fel, independența regiunilor sau a comunităților de guvernarea la nivel național nu este încă efectivă.

Se așteaptă ca viitoarele amendamente constituționale să schimbe componența legislativelor. Membrii Camerei Reprezentanților (la nivel național) vor fi excluși de la participarea în legislativele regiunilor sau ale comunităților. Senatul (național) poate fi compus din membri ai acestor legislative pentru a garanta reprezentarea regiunilor la nivelul legislativ național. Puterile senatului vor fi probabil limitate.

În practică, actuala structură a statului este întrucîtva confuză, din cauza lipsei de claritate în termeni a legii și a caracterului incomplet al reformei. Nici un pachet omogen de decizii în politica locală nu a fost transferat comunităților sau regiunilor, iar limitele diferitelor domenii de jurisdicție sînt departe de a fi clare. Spre deosebire de alte state federale, normele naționale nu prevalează asupra normelor regionale sau comunitare. Cooperarea între diferitele nivele de guvernămînt este din această cauză indispensabilă pentru ca separarea puterilor să fie operațională.

Distribuirea resurselor financiare este guvernată de principiile responsabilității financiare a regiunilor și comunităților și de solidaritatea între entitățile federale și cele federate. Ultimele primesc prelevări de la bugetul național (în proporție de 40% din bugetul național). Puterile lor de a stabili impozite proprii sînt limitate. Pentru a menține un nivel de trai egal în toată țara, regiunile

mai puțin prospere (Valonia) pot primi de la nivel național un sprijin financiar suplimentar.

Neținând seama de creșterea autonomiei regionale începând cu 1989, legislativul național decide în esență ce mijloace financiare vor fi atribuite în continuare unităților componente. În general se consideră că pentru a fi capabile să-și pună în practică propriile politici în domeniile aflate în jurisdicția lor, comunitățile și regiunile ar trebui să dețină propriile lor resurse financiare și să aibă deplina responsabilitate financiară pentru politicile lor locale.

Un transfer suplimentar de putere către regiuni va avea probabil loc în viitorul apropiat. Puterile restante vor fi transferate de la nivel național către entitățile federale. Participarea regiunilor și a comunităților la negocierea și semnarea tratatelor internaționale va fi și ea extinsă.

Probleme lingvistice rămân încă nerezolvate, una dintre ele fiind cea a micuței comunități din Fourons, care are o majoritate de limbă franceză, dar face parte din provincia de limbă olandeză Limburg. Crizele legate de această comunitate au provocat în ultimii douăzeci de ani căderea a trei guverne, cel mai curînd în 1987. Aceasta a dus la o nouă rundă de reforme constituționale, incluzînd alegerea directă a Consiliului Regional pentru Bruxelles, încorporînd măsuri de protecție a majorității din capitală. În același timp au fost transferate regiunilor Flandra și Valonia precum și comunităților lingvistice puteri suplimentare.

Dimensiunea sociologică

Din punct de vedere istoric, problema limbii a luat în Belgia forma luptei flamanzilor pentru egalitate cu belgienii de limbă franceză care formau elita conducătoare. În anii '60 ea a fost însoțită de o mișcare militantă a belgienilor de limbă franceză care afirmău că situația se schimbă radical, limba franceză fiind cea care suferea acum de pe urma discriminărilor. Această revendicare avea un anumit temei, dar — în parte datorită reformelor constituționale din ultimii ani —, nici una dintre părți nu are acum motive serioase de nemulțumire. Nedreptățile care au mai rămas au în esență o natură marginală.

Legile lingvistice din 1963 au promovat deschis egalitatea dintre cele două grupuri lingvistice. Cu toate acestea, ca i-a pus de fapt pe francezi în dezavantaj. Populația de limbă franceză din Bruxelles a fost afectată în mod direct. În special trei dintre prevederi au lovit-o puternic.

Prima dintre ele, locurile de muncă din administrația publică a Bruxellesului urmau să fie împărțită în proporție de cîte 50 % între cele două comunități lingvistice, deși Bruxellesul era francofon în proporție de patru cincimi. A doua, posturile de conducere din administrația publică urmau să fie accesibile numai candidaților care cunoșteau foarte bine ambele limbi. Cum clasa de mijloc flamandă vorbea foarte bine franceza, în timp ce clasa mijlocie valonă

se obosea rareori să învețe limba olandeză, aceasta din urmă era amenințată să fie exclusă din eșaloanele superioare ale administrației.

Ultima mare nedreptate viza înghețarea frontierelor lingvistice, care fuseseră revizuite înainte după fiecare din recensămintele care aveau loc din zece în zece ani. Aceasta însemna că vorbitorii limbii franceze din suburbiile de la periferia Bruxellesului urmau să rămână sub administrațiile de limbă olandeză chiar dacă deveneau majoritare.

Nu doar schimbările politice și constituționale au fost cele care au ajutat cauza flamandă. Schimbările economice, în special de după al doilea război mondial, au transformat Flandra din ceea ce o bancă flamandă de frunte descria a fi „o zonă agricolă înapoiată și sărăcită”. Începând din 1945 investițiile, în special din străinătate, au curs în Flandra, atrase de apropierea sa de mare și de porturile mari ca Antwerp, de surplusul ei de forță de muncă și de salariile scăzute precum și de climatul ei industrial mai bun, măsurat printr-o incidență substanțial mai mică a grevelor. În același timp Valonia francofonă, împovărată de industria grea pe care o moștenise, intra într-o lungă perioadă de declin relativ.

Consecința este că astăzi Flandra este asemeni unei vitrine în care este etalată tehnologia modernă, în timp ce Valonia se luptă dureros să refacă diferența, având o rată mai mare a șomajului, o creștere economică mai înceată și o mult mai mică rată a profitului. Programul de cedare a puterilor din 1980 a dat executivului regiunii flamande controlul efectiv asupra economiei flamande, lăsând executivului regiunii valone același responsabilități ca și în trecut.

Flamanzii au acum foarte puține motive de a se simți inferiori. Ei formează majoritatea, partea lor de țară este jumătatea cea mai prosperă și este guvernată de flamanzi, în interesul flamanzilor. În guvernul național al Belgiei influența lor este predominantă în ciuda formulei matematice concepute pentru a oferi vorbitorilor limbii franceze un procent de 50%. De exemplu, douăsprezece din ultimele treisprezece guverne au fost conduse de vorbitori ai limbii olandeze, cu o singură excepție, o administrație interimară care nu a durat decât câteva luni.

În ceea ce îi privește pe vorbitorii limbii franceze, handicapurile create de legile lingvistice din 1963 s-au atenuat în timp. Tinerii francofoni ambițioși iau acum în serios studierea limbii olandeze, și există multe cazuri în care părinți francofoni își înscriu în mod deliberat copiii la școlile de limbă olandeză din Bruxelles, sau chiar îi trimit în orașele vecine din Flandra pentru a crește complet bilingvi.

La începutul anilor '70 principalele partide politice din Belgia (creștin-democrații, socialiștii și liberalii) s-au despărțit din considerente lingvistice în două partide distincte. Până la sfârșitul acestui deceniu trei partide „lingvistice” au participat la guvernare: *Rassemblement wallon* în

1974-1977 și *Front démocratique des francophones* împreună cu *Volksunie* în 1977-1979.

Alegerile din anii '80 au avut ca rezultat un declin continuu al partidelor lingvistice. Chiar la apogeul lor ele au obținut împreună abia 22% din totalul voturilor și nu au obținut niciodată simpatia politică a majorității populației. În particular, după alegerile din 1985 *Rassemblement wallon* a dispărut, *Front démocratique des francophones* a ieșit din alegeri slăbit considerabil, iar *Volksunie* a pierdut și el câteva locuri. Ultimul a devenit totuși parte a coaliției formată după alegerile din 1987. Într-o perioadă de criză economică electoratul s-a reîntors la principalele partide politice.

Enclavele lingvistice de felul Fourons-ului rămân doar probleme localizate (și subiecte de interes pentru presă). Consecința a fost aceea că disputele lingvistice au dispărut din fruntea ordinii de zi a politicii belgiene. Dacă această stare de lucruri va continua, o grea povară va fi ridicată de pe conștiința belgiană.

Cîteva concluzii

Unele aspecte ale structurilor politice belgiene ar putea fi transferate cu folos altor societăți europene plurale. Acestea includ: folosirea reprezentării proporționale în toate alegerile; cerința ca fiecărei comunități să-i revină o proporție fixă din toate ministerele; cedarea, atît către autoritățile geografice cît și celor ale comunităților (în acest caz lingvistice) a unor importante puteri economice, sociale și culturale, și măsuri instituționale de felul procedurii „semnalului de alarmă” și a Curții de Arbitraj, pentru a încerca evitarea sau pentru rezolvarea disputelor dintre comunități.

Ceea ce Belgia ar putea împrumuta altora cu cel mai mare folos s-ar putea să nu fie, din nefericire, transferabil. Este vorba de spiritul de compromis care parc a fi adînc înrădăcinat în psihicul belgian. El este nu numai rezultatul faptului că adăpostește diferite comunități, dar și al succesiunii puterilor de ocupație cu care a trebuit să trăiască peste cinci secole – burgunzii, spaniolii, austriecii, francezii și olandezii. De cele mai mult ori belgienii au fost capabili să ajungă la un *modus vivendi* cu ocupanții lor, care le-a dat posibilitatea să-și trăiască viețile în circumstanțe tolerabile. Avînd această istorie, belgienii au găsit în general mijloacele de a-și rezolva propriile lor dispute, sau cel puțin să le țină în frîu pînă cînd pasiunile se vor fi domolit. □

Note

1) Articolul despre Belgia a fost publicat pentru prima oară în două părți, profesorul Bossuyt fiind autorul primei părți, care trata în principal măsurile constituționale, iar Dick Leonard fiind autorul părții a doua, asupra limbii și problemelor sociologice din Belgia de astăzi. Pentru această ediție cele două secțiuni au fost contopite. Majoritatea, dar nu toată prima parte a articolului, de la începutul textului pînă la sfîrșitul capitolului despre *Reformele constituționale din anii '80*

este opera profesorului Bossuyt și, similar, majoritatea, dar nu întregul text de la începutul capitolului *Dimensiunea sociologică* pînă la sfîrșitul lucrării îi aparține lui Dick Leonard.

2) Femeile au trebuit să aștepte acordarea dreptului la vot pînă în 1948.

3) Vezi de asemenea hotărîrea Curții Europene de Justiție din 27 iulie 1968 în cazul lingvistic belgian. De asemenea și Belgium's Wallons and Flemings, MRG Report, 1980.

Constituția Belgiei (1831), revizuită în 1980.

Articolul 3 *bis*

Belgia cuprinde patru regiuni lingvistice: regiunea de limbă franceză, regiunea de limbă olandeză, regiunea bilingvă Bruxelles-capitală și regiunea de limbă germană

3 *trente*

Belgia cuprinde trei comunități culturale: franceză, olandeză și germană. Fiecare comunitate se bucură de puterile cu care este investită de Constituție și de legile care urmează să fie adoptate în virtutea ei.

Articolul 59 *bis*

Se vor înființa un Consiliu Cultural al comunității culturale franceze, format din membri ai grupului parlamentar de limbă franceză din ambele camere și un Consiliu Cultural al comunității culturale olandeze, format din membri ai comunității lingvistice olandeze.

Articolul 59 *trente*

Se va înființa un Consiliu Cultural al locuitorilor de limbă germană din cantoanele din est.

Articolul 107 *bis*

Belgia este formată din trei regiuni: regiunea Valonia, regiunea Flandra și regiunea Bruxelles.

(Minorities and Autonomy in Western Europe, A Minority Group Report, London, 1991)